

Verschenen in: *MedJCW* 18 (1995) p. 111-115.

Jan Pieter van der Steen (1772-?)

Een andere Weyerman

ANDRÉ HANOU

In het recent verschenen *De verborgen wereld van Democriet. Een kolderiek en dichtlievend genootschap te Haarlem 1789-1869* (Haarlem 1995) treft de oplettende en niet alleen op het register vertrouwende Campist natuurlijk allereerst het feit dat één van die leden, A.J. Eijmer, de bij- of bentnaam Jacob Campo Weyerman gedragen heeft. Daarover is echter eerder in de *MedJCW* bericht (1993, p. 93-96).

Maar er is meer. In een in deze bundel opgenomen artikel 'De uitstraling van Democriet' schrijft A.G. van der Steur onder andere (p. 154-165) over een in navolging van het Haarlemse gezelschap opgericht Leids genootschapje *Democriet*. Het heeft ongeveer in de jaren 1795-1799 bestaan. Bij elkaar zijn er niet meer dan veertien leden geweest.

U vindt tamelijk bekende figuren. Bijvoorbeeld uit het Leidse politieke leven (Karel de Pecker; de vrijkorpscommendant Van den Santheuvel) en uit de Leidse uitgeverij (Du Mortier). Net als in Haarlem waren hier poëtische of kunstzinnige bijdragen in het burleske genre verplicht, en voerden de leden de namen van komische, satirische of anderszins vrolijk geachte schrijvers en kunstenaars. Hier ontmoeten we also Swaenenburg (Cornelis van der Reyden), Casteleyn (Dirk Onderwater), Bellamy (Dirk Dorsman), Langendijk (E.J. van Roijen), Poot (A. Soek), Coster (Pieter van Hoogeveen), Focquenbroch (Karel de Pecker), Zeeus (David du Mortier), Sriverius (Pelt), Dousa (Diederik van den Santheuvel), Joost van Geel (J.C. Potgieter), Luyken (Nicolaas van der Worm); en... Weyerman (Jan Pieter van der Steen). Blijkens de notulen wordt de laatste ook genoemd: "de spinhuisboef" (p. 160).

Wie is deze Weyerman, deze Jan Pieter? Van der Steur is zo goed geweest zijn doopceel te lichten: "Lid van 1796 tot ca. 1798. Hij was gedoopt te Leiden op 13 september 1772 als zoon van Jan van der Steen en Judith Chaudron. Op 19 juni 1790 werd Johannes Petrus van der Steen 21 (sic, lees 17 jaar) oud, schilder, veroordeeld wegens belediging van de Stadhouder, straatschenderij en mishandeling, tot een boete van f 5000,-. Vermoedelijk heeft hij minimaal in voorarrest gezeten, wellicht op 's-Gravensteen, en heeft hij daaraan zijn pseudoniem ontleend! Hij was gehuwd met Adriana Cornelia van Hoeij. Tussen 1792 en 1796 werden drie kinderen gedoopt. In 1796 werd hij benoemd tot gecommiteerde voor het concipiëren van het regeringsreglement, onder meer samen met Van der Reyden en Dirk Onderwater. Tevens was hij sedert 24 november 1795 lid van de Raad (vgl. de Heerenboekjes). Zijn echtgenote vertrok 15 april 1804 naar Nijmegen. Zijn vertrek of overlijden is te Leiden niet aangetekend." (p. 164-165).

Het feit dat Van der Steen *schilder* is geweest, en daarnaast gevangen heeft gezeten, lijkt een plausibeler verklaring voor het feit dat Van der Steen binnen Democrietse kringen "Weyerman" heette, dan het blote feit van zijn "vermoedelijk voorarrest". Het maakt echter nieuwsgierig naar zijn eventuele poëtische of kunstzinnige bijdragen aan de geschreven en getekende stukken, aanwezig in het archief "Democriet". Helaas zijn dat archief voor de duur van de tentoonstelling over het Haarlemse Democriet uitgeleend aan het Teylers Museum. Daarnaast is het op dit moment weinig aantrekkelijk in het Leidse Gemeente-archief uitvoeriger onderzoek te doen naar onze Weyerman. Het archief is tijdelijk (?) ondergebracht in een bedompte noodbehuizing waar men zich nauwelijks kan wenden tussen de genealogen.

Evenwel bevond ik dat Van der Steens gevangenschap het epitheton "vermoedelijk" niet verdient¹. Het is namelijk een feit. Het werpt bovendien licht op het 'oplopende' karakter van Van der Steen - iets waarin hij zeker te vergelijken valt met de eerste Weyerman. Wel moet hier rekening gehouden worden met het feit dat de beschuldigingen tegen de patriot Van der Steen komen uit de mond van de na de contrarevolutie van 1787 aangestelde Orangistische hoofdschout, mr Adriaan van Heusden.

Hoe dat zij, in de Criminele klachtboeken² vinden we diens voor de crimele vierschaar verwoorde eis "in cas van delict" tegen Jan Pieter, "minderjarig Jongman". Die zit op dat moment gevangen op 's Gravensteen (de Leidse gevangenis sinds de Middeleeuwen). Wat is het geval geweest volgens de schout?

Jan Pieter was volgens hem sinds lang berucht wegens zijn los, ongebonden en baldadig gedrag. Hij had al eerder de attentie van justitie gehad, wegens zijn in 1785 gepleegde wanbedrijven, in de herbergen De Groene Papegaai en Het Zwijnshoofd³. Maar nu was hij alle perken te buiten gegaan. Op 27 april 1788 had hij in de herberg Het Fonteintje, aan de Rijndijk onder Zoeterwoude⁴, tijdens het kolven enkele toeschouwers (Orangisten?) "op een schimpagtige wijze" aangezien en hen door "gebaarden" geïnsulteerd.

De schout vervolgt met te beschrijven hoe Jan Pieters uitstapje verder verloopt. Hij was naar de stad (Leiden) teruggekeerd in een met twee paarden bespannen chais of cabriolet, met twee studenten naast zich, en twee andere studenten, lopend, opzij. Zij reden langzaam over de Rijndijk naar de stadspoort, vloekend en schimpend tegen voorbijgangers: "Hier Oranje Blixems!" Tegelijk zongen zij liedjes die honend waren voor de stadhouder. Het ging zo door tot de Koolstraat, bij de stalling en het achterhuis van zijn vader. Zij gingen het voorhuis in (blijkbaar aldaar aan de Oude Vest), en hingen uit de ramen. Later begonnen zij op de stoep voorbijgangers de weg te belemmeren. Ze hadden getrokken degens, en pistolen in de hand; en riepen "Wy zullen alle die Oranje klanten de kop afhakken", en: "Hier Oranje Blixems, kom nu hier, nu moet gy er aan, wy zullen die Oranje Blixems maar eens helpen". Ze liepen met "het geweer over de stenen schrapend", en sloegen af en toe naar de toelopende menigte. (Een en ander lijkt mede een tafereel van corpsbrallerige brooddronkenheid, gezien die vier studenten).

Maar het werd erger. Op zeker moment zetten zij een aanval in, en achtervolgden met hun vijven de dan vluchtende menigte, "houwende en hakkende na deezes en geenens". De weglopende Frans Kettenis kreeg een sabelslag over het hoofd en werd gebracht in het huis van de herbergier Coenraad Kruger, aan de Oude Vest.

Hij, de schout, had op het vernemen hiervan direct een arrestatiebevel gevraagd aan de schepenen. Het werd hem geweigerd. De verdachte is de stad uitgegaan. Hij nam zijn verblijf buiten Haarlem, bij herbergier Albert Meijer, aan de Cleverlaan. Daar echter gedroeg hij zich zo erg, dat hem na detentie van enkele dagen stad en jurisdictie van Haarlem ontzegd werd.

Na uitgebreider informatie over de gebeurtenissen van de 27e april gekregen te hebben, vroeg hij, schout, op 4 augustus 1788 opnieuw een arrestatiebevel. Het fiat kwam op 2 september. Gevolg: Van der Steen werd 28 september 1788 te Amsterdamm gearresteerd. Bij verhoor heeft de verdachte de feiten ontkend of genegeerd. Volgens de schout betrof het echter ernstige zaken: zware beledigingen tegen verschillende personen, injurieus gedrag

---

¹ Van der Steur baseert zich mogelijk op een korte en neutrale opmerking over een boete voor Van der Steen, in: H.M. van den Heuvel, *De criminele vonnisboeken van Leiden 1533-1811*. Leiden 1977-1978. (p. 432)

² GA Leiden, Rechterlijk archief inv. 3 (59).

³ Die laatste herberg was tot in 1795 het verzamelpunt voor de patriotten. Misschien was Jan Pieter dus al heel vroeg 'patriots'.

⁴ Vreemd genoeg alweer een Weyerman-connectie. Campo zelf bezocht en bescheef deze taveerne, ook bij studenten geliefd (Zie K. Bostoën hierover, *MedJCW* 1991, p. 33-41).

tegen de stadhouder, verregaande straatschenderij etc. Hij verzocht lijfstraf!

De afloop is voor ons minder interessant. Pierre Benezet is de verdediger van Van der Steen. Hij rekt de zaak, laat getuigenverklaringen aanrukken, wil Van der Steen op erewoord vrijlaten. Die tijdelijke vrijlating geschiedt pas op 16 april 1790, mede omdat Van der Steen intussen tegen een voorlopig vonnis in appel is gegaan bij het Hof van Holland. Wat er nadien gebeurt weet ik niet.

Op basis van de voorgaande, en tevens op grond van de andere door Van der Steur verstrekte gegevens, is het duidelijk dat Jan Pieter van der Steen een radicaal patriot is geweest. Hij was op zijn plaats binnen het Leidse *Democriet*: daar waren allen patriotten. Men ziet de parallel met het Haarlemse *Democriet*: ook de Haarlemmers begonnen als patriotten-gezelschap. Een van de ten gunste van Van der Steen door studenten afgegeven verklaringen is trouwens afkomstig van Samuel Iperusz. Wiselius, een ook later nog zeer bekend patriot en politicus.

In welke sfeer de kunst-activiteiten van onze schilder gelegen hebben, lijkt moeilijk te achterhalen. Hij komt niet voor in het *NNBW*, ook niet bij Van der Aa of Scheen. Is hij bij *Democriet* geïntroduceerd - de notulen e.d. zijn zoals gezegd niet raadpleegbaar - door "Luyken", ofwel Nicolaas van der Worm? Diens bentnaam laat eveneens een kunstzinnig beroep vermoeden. Van der Steur meldt van hem slechts dat hij substituutschout was, en daarna commissaris van politie. Bij zo'n bentnaam was het zinvoller geweest te vermelden dat Van der Worm etsen en schilder was⁵.

Naast de politieke, en de poëtische en/of kunstzinnige belangstelling, hebben de leden van dit genootschap mogelijk nog een derde belangstelling gemeen gehad. Ik vond in de onmiddellijk tot mijn beschikking staande gegevens betreffende de Leidse - zeer patriots gezinde! - loge *La Vertu*, dat Van der Steens mede-Democriet Nicolaas van der Worm in 1787 een plaat en een tekening maakte voor *La Vertu*, alsmede een gravure van de *La Vertu*-penning⁶. Van die loge waren binnen *Democriet* ook lid: tenminste de dichter Dirk Onderwater⁷; Cornelis van der Reyden; David du Mortier (in 1800); en Karel de Pecker. Misschien ook nog anderen, waaronder Jan Pieter? In dat geval zou hij opnieuw een trekje met Weyerman gemeen hebben, namelijk een belangstelling voor maçonnieke zaken. Merkwaardig is dat ook het ledenbestand van het Haarlemse *Democriet* vaak bestond uit vrijmetselaars, en dat er daar vele op de metselarij geïnspireerde gebruiken bestonden die naar het carnavaleske neigden. Het is voer voor cultuurhistorici om na te gaan waarom er in de achttiende eeuw soms banden blijken te bestaan tussen (patriotse of Verlichtsgezinde) politiek; vrijmetselarij; en literair-burleske genootschappen⁸.

In ieder geval kunnen we constateren, dat binnen lokale kring een politieke voorkeur vaak leidt tot een keuze voor deelname aan genootschappen met in het literaire of anderszins verwante interesses. ☺

---

⁵ Pieter A. Scheen, *Lexicon van Nederlandse beeldende kunstenaars 1750-1880*. 's-Grav. 1981, in voce; het Rijksprentenkabinet heeft tekeningen van hem. Bij Van der Aa vindt men er ook verschillende genoemd. Nicolaas van der Worm is blijkbaar ook student geweest; in het Leidse *Album studiosorum* vindt men op 2 november 1771 zijn inschrijving, als "Pictor. 18."

⁶ Vgl ook *Thoth* 1960, p. 83.

⁷ Over de maçonnieke produktie van deze dichter: A.J. Hanou, 'Beelden van de Vrijmetselarij 3. Servantenpoëzie (1800 en 1801)', in: *Thoth* 1992 p. 60-69.

⁸ Daarbij zou betrokken kunnen worden het bestaan in de tweede helft van de achttiende eeuw, vooral in universiteitssteden, van paramaçonnieke studentengezelschappen met allerlei eigen kolderieke graden en gebruiken. Vgl. *Thoth* 1957 nr. 4 p. 195 e.v.